

Незгасне світло доброти

(кілька фресок спогадів на світлий спомин про великого волинянина й великого українця Євгена Олександровича Сверстюка до перших роковин від дня його упокоєння) (13.XII.1928 – 1.XII.2014)

*І світло у темряві світить
І темрява не обійме Його
Євангеліє (Ін. 1, 5)*

Підсвідомо я мріяв про те, що Євген Олександрович буде завжди. Сподівався на це. Ірраціонально – просто був упевненим у цьому. Завжди зігрівала думка, що можу перевірити правильність або неправильність власних думок завдяки вищому авторитету – оцінці їх Євгеном Олександровичем. Його рецепція була завжди мудро-делікатною, глибинно-широю. У темні, страшні для мене часи, коли, здавалося, нізвідки чекати на допомогу й щире слово, лунав зі слухавки тихий голос Євгена Олександровича. А розпочалось наше спілкування так. Маючи розгромлений недоброзичливцями у ВНЗ, де я на той час працював, рукопис моєї першої монографії, я попросив мого наставника М. Х. Коцюбинську сказати, *чим саме насправді є цей рукопис, як його кваліфікувати з наукового об'єктивно незаангажованого погляду.*

Пам'ятаю як нині: Михайлина Хомівна відповіла, що її оцінка, по строго-уважному прочитанні мого рукопису є позитивною, але якщо я хочу знати беззаперечну в своїй об'єктивності думку, то вона, звісно за моєї згоди, надасть мій рукопис вченому, який ніколи не погрішить проти Істини. Не погрішить за жодних обставин. І якщо, як у Євангелії, це буде «так», то це буде «Так», а як «ні», то це воістину буде «Ні». Тим більше, що цей вчений мене особисто не знає. Звісно я погодився, але коли Михайлина Хомівна назвала мені ім'я рецензента – зникновів і розгубився. Йшлося про Євгена Олександровича Сверстюка, думки якого я сприймав через глушилки ще учнем 7–10-класів з етерів української редакції радіо «Свобода». Подолавши страх – погодився.

Час плинув у хвилюваннях, потому в слухавці мого мобільного з'явився тихий і водночас виразний голос Євгена Олександровича. Ту мить я запам'ятав на все життя. Відгук Євгена Олександровича був об'єктивно-аналітичним, теплим і схвальним. Після його слів мені, кажу як є, стали байдужими несправедливі докори, оцінки недоброзичливців. Неправди на адресу моєї праці й мене особисто було ще багато, але мене завжди зігрівала думка, якщо про мене схвальне слово сказав Євген Олександрович Сверстюк, якщо так само думає Михайлина Хомівна Коцюбинська, то чи треба шукати інших авторитетів?

Наступною вагомою подією в моєму житті, пов'язаною з постаттю Євгена Олександровича, була його рецензія на мою опальну, переслідувану книжку. Пишаюся ризикованим подвижництвом моїх друзів, накладом та рецензією Євгена Олександровича, оскільки вона була не лише аналітично-об'єктивною, а й такою, що спонукала багатьох читачів замислитися над вітчизняною філософією доби Середньовіччя та Бароко, осмислити незнані й досі аксіологічні філософеми православного ченця Івана Вишенського, митрополита Петра Могилы, талановитих митців українського сатирико-гумористичного дискурсу XVII-XVIII віків і багато іншого важливого спадку з тих часів для нас – сьогоденних та майбутніх.

Слова з рецензії Є. О. Сверстюка про мою монографію «Християнський консерватизм: дух, епоха, людина» є й були для мене знаковими і значущими: «Така книга хапає читача самою назвою. Правда, до назв уже виробилося обережне ставлення, оскільки вони часто декоративні. Назва книги Павла Ямчука точно відповідає змістові й духові твору. Це коректне наукове дослідження літератури українського середньовіччя, точніше, спроба “актуалізувати попереднє гуманітарне знання, включаючи його до постмодерного дискурсу”. Цей живий струмок схоплення і відродження духу давнини пронизує на диво живу, талановиту, сучасну книгу. На жаль, сьогодні у нас мало вироблене культурне середовище, і тільки тим можна пояснити, що книга Павла Ямчука не здобула резонансу, на який заслуговує... Це книга, яку будуть читати, цитувати, дарувати. Вона належить до категорії наукових

монографій, але має рідкісну властивість захоплювати читача і вводити його у коло найважливіших проблем сучасності». Я попросив згоди автора розмістити це на обкладинці нового, появленого завдяки його сприянню, видання книги. Євген Олександрович таку згоду надав і віднині я пишаюся тим, що його слова благословляють кожного читача моєї книги, спонукають до аналітичних розмислів.

Ставши першим науковим рецензентом моєї монографії, Є. О. Сверстюк і надалі підтримував мене у духовно-спрямованій, філософській діяльності. Зривом свідченням цьому стала презентація другого видання моєї монографії «Християнський консерватизм: дух, епоха, людина». Велелюдна презентація з ініціативи Є. О. Сверстюка, М. Х. Коцюбинської при дієвій інтелектуальній підтримці О. А. Сугоняка відбулася у вересні 2005 р. в знаковому для вітчизняної інтелігенції Будинку української літератури, поблизу станції метро «Театральна». Слід зазначити, що дизайн обкладинки монографії, а точніше сказати, барокове її оформлення, її ідейний сенс і практичне втілення розробив саме Євген Олександрович Сверстюк.

Вели презентацію монографії визначні духовні філософи – Євген Сверстюк і Мирослав Маринович. Були присутні й виступали знакові постаті національного відродження – Михайлина Коцюбинська, Алена Пашко, Олександр Сугоняко, Микола Горбаль. Напередодні, з притаманною йому особливою делікатністю, Євген Олександрович запитав мене, який би я хотів отримати подарунок у цей день. І почувши у відповідь: «співоче виконання українських барокових кантів», доброзичливо всміхнувся. Презентацію моєї книжки і справді розпочинали українські середньовічно-барокові канти, які лунали геніальним голосом Ніни Митрофанівни Матвієнко. Ясна річ, без Євгена Олександровича таке світле диво статися не могло б.

Ще одна спонукка до радості від незгасного світла доброти Євгена Олександровича. 2003 року крига довкола мене, моєї книги була надто міцною. І несподівано для мене в серпневому числі авторитетної серед вітчизняного й діаспорного українства «Нашої віри» вміщено розділ моєї монографії «Християнський консерватизм: дух, епоха, людина» з ґрунтовно-аналітичною передмовою М. Х. Коцюбинської. Відбулося це, звісно, з благословення головного редактора – Є. О. Сверстюка. Це – як серед лютої зими, що, як часто-хитно здається, ніколи не скінчиться, в обличчя несподівано війне свіжий весняний вітер. Незгасне світло доброти...

2005 р. я підготував і видав малим тражем в Умані свою другу монографію «Бароковий універсум Івана Мазепи: культурний аспект». Вона – наслідок гранту, який виграв у Нью-Йорку на конкурсі «Іван Мазепа – будівничий української культури», що провело НТШ. Я не міг не ознайомити з нею Євгена Олександровича, не міг її не подарувати йому. Інша духовна радість у моєму житті пов'язана з духом, словом і дією мого Вчителя: в кількох весняних числах «Нашої віри» 2006 р. мою монографію про феномен гетьмана Івана Мазепи як культуротворця змогли прочитати українці й не лише українці.

Я був щасливий, коли Євген Олександрович, випускаючи знакову для українства й наукового філософського українознавства зосібна книгу «Олександр Довженко: вчора і сьогодні», запитав мене, чи зможу я висловитися щодо неї. Мої статті, надруковані в січневому числі «Літературної України» 2006 р., у львівському часописі «Дзвін», в «Кур'єрі Кривбасу», в одеському «Історико-літературному журналі», не лише засвідчили пошану до обох велетів української культури, а й честь бути приналежним до цього всеосяжного універсуму.

Згадується й інше. 2008 рік. Ювілей Є. О. Сверстюка. Груднева зала Філармонії. Нескінченна черга тих, хто прагне привітати ювіляра. Я щасливий, що він, побачивши мене через велелюддя, зрадів моїй присутності. А потім так само радісним для мене й, певен, для всіх присутніх був концерт, присвячений ювілею й ювілярові. Найменше в цьому концерті й урочистостях можна було очікувати пафосу, найбільше – свободи. І вона – Свобода – була музою цього ювілейного вечора. Лунали середньовічно-барокові духовні й козацькі піснеспіви. Звучали пісні, основою яких стала поезія Євгена Олександровича, інших вітчизняних класиків мистецтва слова й досконалості думки. Під враженням від поетичного універсуму написав такі міркування під назвою «**Сила духовного поетичного слова**»:

«Розмова про справжню поезію, в добу, коли триває тотальна підміна понять, – явище непросте. Але тією ж мірою явище, необхідне саме тоді, коли олжа минулого століття лишила після себе не

лише руїни моралі та тотальну підміну сакральних істин профанними (зовні подібними на них) симулякрами, а й тотальну пустку, порожнечу у душах багатьох заведених в оману людей, тих “овець Христових”, що свідомо, а частіше ні, вірили у ці симулякри. Тепер їм складно знайти себе, так само як складно запропонувати молоді своє життя для прикладу, адже вони не можуть не відчувати його фальш, його дезорієнтованість. Це, за словом Євгена Олександровича Сверстюка, “блудні сини України”, так само як “блудними”, до того як не матимуть справжнього Слова, лишатимуться їхні нащадки. Лишатиметься, в загальному сенсі, Україна, яка не усвідомить (нехай і з болем) пережитого нею, не прийде до Істини, тієї єдиної християнської Істини, що зробить, по слову апостола, її вільною.

Для того, щоб це сталося, немає іншого шляху, як виховання нових поколінь на справжніх і до того ж “непозичених, а власних” цінностях, надбаних стражденним і гірким досвідом минулого. В одній із одеських шкіл я бачив як світлішали очі дітей, що читали (не голосно декламували, а саме *читали для себе*) поезію Стуса. Спілкуючись з ними після читання, я зрозумів – це вже *інші* діти. Так само усвідомив я це, коли прочитав студентам пастернаківського “Гамлета” спочатку в оригіналі, а потім в перекладі Євгена Сверстюка. Враження, яке справляє поезія, поєднана з Духом, а не поезія створена задля тішення минулості й марноти, завжди однаково сильне своєю унікальністю. А ще – справжністю, яку й дає це вільне від минулості, а тому й наближене до сакрального першоджерела Слово:

Найперше було Слово
Крізь темряву й хаос
Воно, як вічне диво,
Над світом піднялось.
І стало слово світлом
Посеред ночі й тьми.
У слові все розквітло, –
Зі слова вийшли ми...»

На початку року, в харківському «Березолі» побачила світ добірка поезій Є. О. Сверстюка, що має назву «Зі старого зошита». Цитовані вище рядки – з неї. Вони, на наш погляд, і є критерієм сутності поезії, критерієм, згідно з яким будь-який автор завжди сам собі може дати відповідь – слід йому оприлюднювати написане чи ні. Саме відповідність тому Слову, яке «як вічне диво над світом піднялось», може також стати абсолютною відповіддю на багато нібито *неподоланих*, амбітних творчих питань.

У добірці поезій Є. О. Сверстюка важливі не лише вказані критерії, а й те, що ми мали б з повною правомірністю назвати духовно-філософською альтернативою обезбоженій добі. Альтернативою, що подана у яскравій поетичній формі. Невипадково ж в центрі поезій міститься складна і яскрава водночас індивідуальність, яка шукає себе, шукає Істину в бурхливій дійсності. Саме цю доміную, на наш погляд, слід визначити як ключову в поезії «Сповідь блудного сина». Ліризм в ній поєднується із філософським пошуком духовної основи, осмисленням її наріжних засад, екзистенційне світовідчуження єднається із внутрішньою свободою у виборі шляху, його ключових домінант. Образ дитини – безпосереднє єднання із євангельським Заповітом «будьмо як діти», з усією філософською неосяжністю і неосяжною точністю цього поняття:

У Свідзінського є кілька провідних образів, провідних мотивів, близьких до цього поетичного макрокосмосу. Серед них «Холодна тиша. Місяцю надламаний», смисловий простір поезій «Загудів трамвай», «Душа поета» тощо. Але поезія «Синій сад» цікава не лише розкриттям екзистенційного буття особистості в добі. У ній – як домінанта – присутній ліризм, що ще однією гранню вияскравлює поетичний феномен автора – ліричного героя:

Біля мене ти
 Білим цвітом
 Найбіліша з усіх квіток,
 Що розвіялись десь по світу
 Я боюсь, щоб холодний вітер
 Не зім'яв на тобі пелюсток.

У такому ліризмі, нехай і віддалено, також вчувається єдність зі Свідзінським, адже обидва поети перебувають у просторі нефальшованих чуттів, нефальшованої любові, де щирість почуттів йде не від розумової потреби, а від бажання виспівати те, що, за словами Тичини, заховалося «десь на дні серця». Зокрема, відчутною, на наш погляд, є паралель із поезією Свідзінського «Невже ми вийшли з п'ятьми книжок», де є такі рядки:

Тільки ти на дугасті вії
 Падати снігові не давай.
 Одганяй його помахом віяла
 Платівками віяла одбивай.

Ліризм поезій Є. О. Сверстюка – явище цікаве для дослідника, передусім своєю ясною чистотою, а ще самим типом метафоричного виявлення, способом поетичного мислення, який теж виступає альтернативою, на щастя, назавжди минулій добі, коли лірика була покликана оспівувати любов до партії, колективу, а не до людини, її неповторності. Любов до людини – константа поетичного універсуму Є. О. Сверстюка – виявлена такою самою мірою, якою виявляли своє людинолюбство, свою небайдужість до духовного, інтелектуального й буттєвого шляху людини українські митці-мислителі Середньовіччя та Бароко.

Якщо ж вести мову про ліризм як одну з провідних домінант поетичного універсуму Є. О. Сверстюка, то цей принцип його поетики неможливий без феномену християнської віри, без її людинолюбського начала як універсальної світоглядної засади. Саме тому не помилимося, коли скажемо: поезія Євгена Сверстюка християнсько-філософська. Вона відджерельно перебуває у вищому для всіх християн розумінні цього поняття. Такою є ця світоглядна спрямованість в поезії «Nike», у поезіях «Жан», «Десь діти від ГПУ ховалися в кропиву», «СВУ» та в багатьох інших. Історична строгість і правда – це ще одні важливі ознаки цього універсуму. Біблійне «Не обмани» тут здобуває пряму, іноді від І. Вишенського, духовну твердість, яка в основі своїй має Шевченкове прагнення поставити на сторожі беззахисних Слово, яке протистоїть злу і олжі тим єдиним, що завжди долатиме їх. Любов'ю. Любов до людини і розкриває філософське призначення особистості, визначеність шляху самим Духом. В поезії «За рікою» можна встановити таку світоглядно-поетичну константу:

Забігала циганка в наш дім,
 «Ти не смійся, грошей не треба...»
 І гукала мене навздогін:
 «Щось велике чекає на тебе...»

Пророцтво циганки збулося у найвищому сенсі, адже як сказано в поезії «До святих на землі»: «Святі нашого часу засвічують для нас вівтар і повертають до нього лицем». Гадаю, саме в цих словах і сконцентровано сутність, мету й призначення поетичного й особистісного універсуму українського поета й мислителя Євгена Сверстюка. Сутність, яка рятувала, рятує та надалі рятуватиме Україну та людей у ній суцільних від фальшу, дезорієнтації, зберігаючи справжнє, відділяючи Істину від олжі.

Я тоді й зараз переконаний, якщо екзистенціальна категорія Свободи Духу, Свободи людської індивідуальності, а головне – Свобода як принцип розрізнення Істини й олжі має зрине втілення, то вона уособлюється в феномені Євгена Сверстюка.

Адже відомо, що істинна Свобода – це християнська радість звільнення особистості від пут минушого. Це особлива радість вільного піднесення думки. Піднесення, подібного до того, як вільно злітає птах у безкрає піднебесся. Таким птахом був, є й лишатиметься для феномену українського духу Євген Сверстюк. Стусове «птаха душі» – це, на мій погляд, насамперед про Євгена Олександровича. Глибоко аналітичною й світлою була його оцінка моєї рецензії на монографію «Олександр Довженко: вчора і сьогодні», вміщеної в «Історико-літературному журналі» й нового видання, вже після благословення публікаціями у «Нашій вірі», монографії про культуротворчий феномен Івана Мазепи. Кожна зустріч з Євгеном Олександровичем – миттєвість сподівано-несподіваної радості.

Сумна фреска спогадів. Прощання з Михайлиною Хомівною. Будинок Центральної Ради (цілком логічно – Будинок Вчителя – УНР – духовні вчителі – шістдесятники). Володимирський собор. Я плачу всю жалобну церемонію прощання. Мені треба опори. Скам'яніле в скорботі обличчя Євгена Олександровича. Сила скорботи, помножена на силу Духа.

І ще одна фреска. Міжнародна наукова конференція в Київській православній богословській академії. На прохання друзів з КПБА – симпатиків великого таланту Євгена Олександровича – хочу подарувати йому щойно виданий ґрунтовний збірник матеріалів конференції, присвяченої 1025-літтю Хрещення Русі-України. Телефоную. «Пане Павле, Ви в Києві? – Так, Євгене Олександровичу! – Якщо можете, приїздіть до видавництва. – З великою радістю». Саме в цей день у Євгена Олександровича вийшла його остання, як тепер з гіркотою розумію, прижиттєва монографія «Гоголь і українська ніч». На цій книзі – невимовно дорогий для мене напис: «Дорогому Павлові Ямчуку і його родині на пам'ять про те, як ми разом зустріли книгу про М. Гоголя. 15 травня 2013 року Євген Сверстюк».

Зустріч у видавництві з Євгеном Олександровичем, видання цієї книги, а якщо бути точним – присутність при народженні книги, книги, яку він творив впродовж 40 років – в ув'язненні, в концтаборах, у засланні, у – по Шевченковому – невольничій волі – присутність моя при народженні знакової книги про визначного українського православного мислителя, з «Шинелі» якого, за висловом Ф. М. Достоєвського, вийшла вся справжня російська література, варта багатьох тимчасових нагород, варта багатьох минутих нагород і премій. Того, до чого Євген Олександрович із притаманною йому іронічною філософічністю був цілковито байдужим. Символічно, що прийняв він від держави лише один орден – орден Свободи, і якби була моя воля, я присвоїв би цьому українському ордену ім'я Євгена Сверстюка.

Минуці ж відзнаки й нагороди, як мені видається, були йому непотрібними тією ж мірою, якою не потрібні імені справжнього мислителя, поета, письменника підзвітного лише Богові й співрозмовника епох буття нації тимчасові пошанування тимчасових володарів. Хіба можемо уявити Конфуція, Сократа або Платона, Сквороду або Шевченка, що стоять у черзі по пошану до минушого можновладця? Так само неможливо уявити в цій черзі Сверстюка.

Згадується й інше. Київський зимовий вечір. Йдемо до артезіанської свердловини, щоб набрати води. Попереду – ковзанка. Мені дуже хочеться поковзатись, але, зважаючи на авторитет класика, поруч якого йду, не можу собі цього дозволити. Євген Олександрович розбігається й ковзається першим. Звісно, я теж розбігся і ковзнувся вслід. Хто сказав би, що моєму Вчителеві тоді було трохи за 80?

Ще одна фреска спогадів. Захист моєї дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук. 2010 рік. Мої Друзі – одесити – за мене. Вони – допомагають у всьому, ризикують усім. Їх тепло обігріває мене. Як і завжди – об'єктивно й незаангажовано налаштоване до розгляду роботи поважне наукове товариство Київського національного університету імені Тараса Шевченка – провідного ВНЗ в Україні. Від остраху за об'єктивність і мужність вчених і друзів стає ще страшніше мені особисто. Тим більше хоробрості, громадянської й суто людської мужності потребувала підтримка й безпосередня участь тих, хто боровся за мою роботу, хто допомагав мені. Тих, хто організував і, попри очевидні ризики, приїхав і прийшов. Тих, хто підтримав. Я знав, що Євген Олександрович хоче прийти й виступити, але ситуація все ж дуже ризикована. Хотів його візиту, але водночас боявся за нього, за його здоров'я, оскільки розумів, що хвилювання йому, який

12 років перебував в ув'язненні, який був переслідуваним усіма неправдомислячими, неправдомовними й неправдодіючими режимами, можуть зашкодити.

А він же не лише мій Вчитель. Він потрібен усій Україні. Без жодного пафосу. Справді потрібен. За 20 хв до захисту вибігаю у вестибюль зустрічати маму, яка мала приїхати з іншого міста. Бачу – йде вона поруч з Євгеном Олександровичем. Поважні вчені, звертаючись у виступах до присутніх у залі засідань, шанобливо промовляли: «Високоповажні присутні і Євген Олександрович Сверстюк». Євген Олександрович виступив на засіданні вченої ради і його виступ був, як завжди, філософським, глибоко-метафоричним, концептуально-асоціативним. Таким, що спонукав йти вглиб розуміння сказаного в моїй дисертації, присвяченої ніби й не актуальній в XXI ст. темі – середньовічно-бароковій вітчизняній філософії. Але – і це впливало з виступу Євгена Олександровича – на правду актуальній. Таке його внутрішнє розуміння віддалених та близьких епох, розуміння самої сутності їх – теж ознака духовно-філософського феномену Євгена Сверстюка. Без повернення до України Євгена Сверстюка не було б і нас, нинішніх. Тому, вже пізніше, у 2013 р., готуючись думками й душею до 30-літнього ювілею від дня повернення Євгена Олександровича в Україну, я міркував про значущість і знаковість його повернення:

«В житті кожного народу є константи, непроминальні явища, світло яких стає тим яскравішим, чим більшою є віддаль часу, відстань літ, що відділяє нас від них. Нібито блискучі події, що засліплювали сучасників, потьмарюються, бліднуть і стають через невеликий, як на історичні масштаби, відмір часу надбанням лише вузького кола істориків. І справді – хто нині пригадає, що у 1983 р. відбувалися «історичні» пленуми ЦК КПСС, хто згадає, знов-таки «історичні» промови товаришів Андропова, Щербицького et caetera? Скажемо делікатно: мало хто. Водночас події, які замовчувалися або оббріхувалися, свідомо трактовані органами репресивної влади як незначущі, нині – з віддалі літ – сприймаються в XXI ст. як одкровення, як передбачення долі України й світу. Згадаймо Євангельську Істину: «камінь, відкинутий будівничими, був покладеним як нарижний». В глухому 1983 році пересічній людині в таке могло віритися мало. Але Воля Божа вища від пересічностей.

1983 р., після жорстокого в своїй несправедливості ставлення до нього і до України, повернувся в Україну із заслання Євген Олександрович Сверстюк. Осмислюючи цю подію восени 2013 р., розумієш що, даючи зримі й незримі, усвідомлені й ще незрозумілі нами знаки, Господь завжди милостивий до нашої Батьківщини. Милість Його, як на моє переконання, понад усе в тому, що в безпросвітну, як видається, епоху кріпаччини й народження атеїзму Україні даровано духовні, совістю високі, феномени Шевченка і Гоголя. В ХХ столітті один лише світовий геній Довженка, а був же не лише він, засвідчує рівень нашого внеску до світової цивілізації. 1983 р. Україні, немов хворому ковток кисню, було потрібно таке саме, високе совістю, повернення Євгена Сверстюка. Повернення екзистенціально й духовно важливе саме як цей, незримий окові й дотику кисень, без якого не житиме, попри незримість, жоден живий організм.

Саме тому повернення Євгена Сверстюка в Україну в темну добу стало чинником духовної, а тому буттєвої історії України, незалежності нашої Батьківщини. 1983 р. відчувати її настання й думати про таку свободу могли лише мудрі, особливою духовною мудрістю, сміливці. Євген Олександрович завжди був першим серед них, оскільки мав і має вищу прозорливість, що нею наділений небагато хто. Він формує особистість – не формуючи її зовнішніми зусиллями. Визначає самою своєю присутністю. 1983 р. в УРСР катастрофічно бракувало не лише свободи. Найбільше бракувало совісті. Повернення Євгена Олександровича в Україну звільняло від цієї, можливо, найбільш руйнівної для душ і сердець нестачі. Тепер є на кого орієнтуватися не лише серед велетів минулого, а й у радянському сьогодні. Слава Богові, є й тепер.

Важливість цього повернення ми дедалі більше розуміємо з роками. Вслухаючись ще в дитинстві й студентській юності в зарубіжних радіоетерах в ідеї Євгена Олександровича, в його точні й ясні судження й умовиводи, в його щиро емоційні виступи, головному – завжди головному – духовно-інтелектуальному сенсу вітчизняного й світового буття присвячені, осмислюючи філософсько прозорі міркування на хвилях «Свободи», читаючи й перечитуючи його монографії, статті, філософські, культурологічні, літературознавчі розвідки, прекрасні в шляхетно-духовній мудрості та яскравій образності поезії й поетичні переклади, маючи щастя спілкуватися з ним

особисто, ми розуміємо – без осіннього повернення в Україну в майже безпросвітному 1983 році Євгена Сверстюка не було би омріяної нами весни. Ми не тільки були б іншими. Цілком можливо, що нас, таких, якими ми є нині, просто не було б.»

Ще одна з фресок спогадів. Я дуже хотів, а власне, щиро сподівався, щоб Євген Олександрович Сверстюк зустрівся зі студентами університету, де я викладаю. Це стало моєю ідеєю-фікс, це було моєю тривалою мрією. І мрія, як це властиво мріям, які йдуть від серця, здійснилася. 4 листопада 2013 р. наш духовний батько завітав до Уманського національного університету садівництва. Вітаючи Євгена Олександровича в стінах УНУС, я виголосив **Привітальне слово Євгену Олександровичу Сверстюку:**

«Вельмишановний Євгене Олександровичу! Вельмишановні студенти, професори та викладачі нашого університету!

Сьогодні – один з найбільш радісних днів у моєму житті, адже я маю честь і нагоду особисто познайомити колектив університету – студентів, викладачів, професорів – з людиною-легендою України ХХ–ХХІ століть – Євгеном Олександровичем Сверстюком. Така нагода трапляється нечасто і я щасливий, що сьогодні ми можемо, не продираючись крізь «глушилки» радіостерів, не долаючи зримі й незримі штучні перешкоди на шляху до Істини, а безпосередньо чути живе, мудре й шире слово Євгена Олександровича, спілкуватися з ним особисто. Ми тепер можемо не з «самвидаву», як ще недавно було, а з книг пізнавати філософське, культурологічне, есеїстичне й образно-поетичне слово Євгена Олександровича. Слово, натхненне й овіяне всепереможним Духом Любові до Бога, до ближнього, до України. Це одухотворене Слово робить нас вищими від минулості, звільняє від тимчасовості, а отже відтворює нашу справжність. Робить нас такими, якими нас хоче бачити Господь.

У минулу п'ятницю, 1 листопада 2013 р., в Будинку вчителя в Києві відбувся прекрасний своєю духовною осяйністю вечір, присвячений Поверненню. Поверненню Світла в темні часи. Поверненню, яке багатьом видавалося неможливим. Не випадково, а цілком закономірно, що цей вечір безпосередньо асоціювався в свідомості присутніх з образом дум і діяння Євгена Олександровича Сверстюка. Без цього повернення Світла в холодну осінньо-присмеркову темряву ми були б іншими. Звичайними. Світло завжди долає темряву і тому завдяки Поверненню ми є такими, якими б нас не могло бути за умови відсутності в Україні таких постатей, як Євген Сверстюк. Сьогодні Євген Олександрович презентує свою, творену впродовж 40 років книгу «Тоголь і українська ніч». Зізнаюся – я дуже чекав цієї книги, оскільки не міг розпочати своє дослідження Гоголя без істинних орієнтирів. Книга Євгена Олександровича є таким формуючим світогляд орієнтиром.

Тож як професор національного університету садівництва, як уманець і як українець я радий і гордий з того, що наступним пунктом маршруту у всеукраїнській презентації глибокої й неординарної книги Євгена Сверстюка «Тоголь і українська ніч» стала наша козацька Умань. Тож зичу нам плідної роботи, інтелектуальної досконалості, ясних орієнтирів у духовному зростанні. Орієнтирів, одним із найвагоміших для мене особисто завжди було, є й буде Слово Євгена Сверстюка.»

Упродовж 2,5 год зустрічі зі студентами різних курсів, різних груп, різних факультетів в аудиторії панувала незвична тиша. Євген Олександрович говорив, як звично для нього, проникливим, тихим голосом, але в аудиторії – від поважного сивочолого вченого до юної студентки – не було жодної людини, якій би не було цікавим те, що він говорив. Аудиторія завмерла, прагнучи увібрати в себе кожне слово, мовлене Є. О. Сверстюком. Лектор, як це притаманно його феноменові, був абсолютно вільним у своїх міркуваннях, вільним у судженнях про далеке й близьке, про маловідоме й те, що здавалося всім очевидно-загальновідомим.

Учений розкривав таємниці ніби очевидного, формував у слухачів новий погляд на, здавалося б, загальновідомі й маловідомі речі, константи й історичні обставини. Новий погляд доктор філософії Євген Сверстюк формував не лише легко, а й перспективно, до близького й далекого майбуття сягаючи. Потім, у нашій кафедральній українознавчо-народознавчій аудиторії, була невимушена розмова за чаєм і кавою, в якій пролунало питання від моїх колег – доцентів і професорів з багаторічним стажем: «Як Ви можете, говорячи так тихо, так довго тримати увагу аудиторії?».

Дещо забігаючи наперед, скажу: повернувшись нещодавно із засідання комісії з відтворення історичної пам'яті при Уманській міській раді, я був дуже втішеним. В Умані буде вулиця Євгена

Сверстюка. Радість від ще однієї зустрічі з Євгеном Олександровичем, але цього разу з гірким присмаком непоправної втрати...

Часто, бувало таке, коли я йшов у справах чи навіть на гостину до когось на багато нижчі, ніж шостий поверхи, задихався, ноги не несли. Просто не хотілося. Коли йшов до Євгена Олександровича – поверхи не помічались. Біжиш. Злітаєш. Підносишся. Навіть коли ліфт не працює.

Інший випадок. Я на кафедрі української літератури філологічного факультету ОДУ. Двері прочиняє студентка і просить під заклад залікової або студентського квитка дати їй покористуватися книгою Євгена Сверстюка «Шевченко понад часом». Відповідаю, що такої книги на кафедрі нема, адже добре знаю фонд розташованих у шафах монографій, посібників, підручників. Лаборант мене поправляє: «Така книга є». Йде до сейфу, відкриває його і дістає потрібну студентці книгу, але у відповідь на прохання дати під заставу документа монографію додому строго каже: «Ні, користуйтесь тут, на кафедрі». Студентка конспектує.

Ще за життя Євгена Олександровича я усвідомив незаперечну істину. Своєю працею він заклав наріжні підвалини справжнього незаангажованого, не мертво-совецького, а творчо-перспективного українського шевченкознавства, гоголезнавства, довженкознавства. Як філософ-українознавець маю право сказати, якби не потужний внесок Є. О. Сверстюка в теорію та практику філософського, культурологічного, літературознавчого, морально-етичного, естетичного розуміння провідних констант феномену України та його найвиразніших репрезентантів, українській гуманітарній науці ще довго довелось б копірситися в ідеологемах та симулякрах, присмачених неприємними приправами радянського минулого. А так – є у нас орієнтир руху до справжніх наукових вершин, до усвідомлення істинного і оманливо-хибного, до відрізнєння зерна від полови, а правди – від олжі. Неправда, що немає у нас аксіологічних пріоритетів, що немає справжніх ціннісно-сміслових парадигм духовно-інтелектуального й буттєвого розвитку. Лише потрібно уважно читати Євгена Сверстюка. Читати і, як Шевченка, осмислювати трансцендентальний дискурс його творчості. Це як криниця, як джерело – чим більше черпатимемо, тим більше прибуватиме цілющої води, що дарує оновлення.

Ми є поруч його думки. Поруч його поради. Поруч його слова. Поруч нього. Відчуття присутності Євгена Сверстюка у власному духовно-інтелектуальному житті як морального еталону підносить й водночас спонукає до висоти злетів думки, праць і помислів. Він був, є й лишатиметься нашим духовним наставником, нашим учителем, уроків якого нам так не вистачає. Нам всім і мені особисто.

Стаття надійшла до редколегії
17.02.2016 р.